

ÇİNGENELERİN KARMAŞIK YAZGISI

K. Gediz Akdeniz

İstanbul Üniversitesi

www.gedizakdeniz.com

Fransız düşünür Jean Baudrillard (1929-2007)'a göre; Steven Spielberg'in *Schindler'in Listesi* filminin televizyonlarda gösterilmesi "Holocaust'un unutuluşunu estetik boyuta ulaştırmada son darbeyi vurmuştur. Bu film sonrasında Auschwitz toplama kampları artık gerçekte değil televizyonda tüm Yahudi ağlamalarını yutmuş bir kara deliktir. Yahudilerin vaat edilen topraklara dönüşü bir simülakr olmuş, ortada suçlu kalmamış, yok olma ise süreklilik kazanmıştır [1]." Çingenerin karmaşık olduğu söylenen tarihi ise ortaçağ'dan bu yana Holocaust'a benzer acı olaylarla doludur. Avrupa'nın (özellikle Batı) her hangi bir ülkesinde yerel kalıcı yerleşme uğraşları ve denemeleri Yahudilerinki gibi hep başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ayrıca Çingene topluluklarının sayısız kralları olmuştur ama bu toplulukları bir araya getiren krallıkları hiçbir zaman olmamıştır [2]. II Dünya Savaşı öncesi ve sırasında yalnız Nazi Almanya'nın Auschwitz toplama kamplarının gaz odalarında değil Avrupa'nın diğer coğrafyalarında (özellikle Batı) da kitleler halinde yok edilmişlerdir. Ancak Çingenerin aynı kampı paylaştıkları Yahudiler gibi "ağlamalarını" yutacak 1993 yapımı, 7 Oscar Ödüllü *Schindler'in Listesi* gibi görsel bir "kara deliği" oluşmamıştır. Çünkü modern toplumda Çingenerin, Yahudilerin aksine Batı uygarlığının sürdürülebilirliğinde modern bir gerçeklik ilkesi (katkısı) mevcut olmadığı kabul edilmektedir [2]. Baudrillard'ın, makalelerinde ve kitaplarında Çingeneleşme değinmemesinin önemli bir nedeninin bu olduğu düşünülebilir. Batı uygarlığının bu önyargılı açmazı, entelektüel bir elit azınlığın ilgilendiği birkaç "sanatsal yapım" dışında, Çingenerler üzerine yazılmış romanlarda ve filmlerde (özellikle romanlardan uyarlanan) Batılı (uygar) gözükmeye şımarıklığı ile ortaya serilir. Bu sorunsuz "yapıtlarda" Çingenerin bırakın çektikleri acıların konu edilmesini, basmakalıp çingene özellikleri sergilenmekte, Çingene halkının yaşamı ve iç dünyası hakkında bilgi verilmekten bile çekinilmektedir.

Modern iktidarın Çingenerin tasfiye edilmesi istemlerinde bilgi kuramlarınca söylenmiş bir gerçeklik ilkesi ortada yoktur. Örneğin aydınlanma animasyonlarından olan Prosper Mérimée'nin "*Carmen*" in de, Victor Hugo'nun "*Esmeralda*" sında olduğu gibi, Çingene kadın karakterleri genellikle çok alımlı, tensel çekici, duygusal ve her zaman cinsel maceralara (erotik) açık olarak tasvir edilmekte ve bu kadınların yaşamları trajedik bir şekilde sona ermektedir [3]. Her ne kadar bugünün simülasyon dünyasının televizyon ekranlarında *Carmen* ve *Esmeralda* küresel bir izleyici kitlesiyle buluşmuş olsalar bile böylesine trajedik sanal gerçeklik ilkeleri üzerine kurulmuş doğrusal simülasyonlar hiçbir zaman Çingenerin var olma simülakrını verebilecek bir "kara delik" oluşumuna (ağlama simülasyonuna) ulaşması mümkün değildir. Ayrıca bedensel iktidar ve savaşçı göçebe olma gibi gerçeği olmayan Çingenerin televizyon ekranlarındaki bu ve benzer modern gösterimleri, Çingenerin var olma simülakrının üstünü örten doğrusal simülasyonların doğrusallaşmasına neden olmuştur. Örneğin Çingenerler üzerine çevrilmiş Yeşil Çam (İstanbul) filmlerinden biri olan "Ateşli Çingene" (Metin Erksan, 1969) filmini ele alalım. Kadın kahramanının sonu her ne kadar trajedik değilse de film Batı'daki benzerleri gibi çocuk kaçırma eksenlidir. Bu sanal gerçekliğin oluşturduğu doğrusal simülasyon, Çingenerin Türkiye'de yurt edinmelerini kaybettiren simülakrlardan biri olmuştur. Filmin baş kadın

kahramanının (Türkan Şoray) gerçekte Çingene asıllı olup olmadığı günlerce tartışıldığı simülasyon bozulması ortaya çıkmıştır.

Çingeneler bugünün simülasyon dünyasında kendiliğinden organize olabilen karmaşık bir yapıya sahip ender insani sistemlerden (topluluk) biridir. Çünkü Çingene toplulukları, karmaşık yapının (karmaşıklık üzerine çalışan bilim insanlarının önemli bir kısmının üzerinde anlaşığı) en belirgin özelliklerini içlerinde barındırırlar. Örneğin,

—Çingene topluluklarında aile içi evliliklerden doğan ancak topluluğun bir elemanı olabilir (otonom),

—Çingene toplumu iç dinamikleri (zanaat ve gezgincilik gibi) yapının dışındaki dinamiklerle etkileşmeye girmez ve Çingene toplumunun davranışları, indirgemeci ve düzenli modern yaşam metodolojilerinin dışındadır.

—Çingeneler Batı uygarlığının sürdürülebilir iktidar beklentilerine aykırı duran bir özgürlüğe sahiptir. Nereye isterse oraya gitme, maddiyattan uzak durma, tam gün çalışmama kararsız dinamiklerle yaşarlar.

Çingene toplumu yukarıda saydığımız bu temel karmaşıklık özelliklerinden dolayı kaos kuramı fenomeninden beslenen post-modern düşüncenin pratikteki bir doğal temsilcisidir.

İçinde düzen barındırmayan kaotik (determinist olmayan) gerçeğiyle oluşan, bugünün iletişim teknolojisinde ve bilgi akışında daha da düzensizleşen duyarlı simülasyonlar “Çingeneler, doğada kabileler halinde (kavimler) dağınık olarak, hayvanlarıyla birlikte yaşayan göçebe topluluktur” gibi modernite stratejilerini ve “Çingeneler yaşam tarzlarından kaynaklanan nefret ve ön yargılarla yaşadıkları ülkelere göre farklı yalnızlaştırıldılar” gibi akademik projeleri [2] kendiliğinden yapı söküme uğratmıştır. Gilles Deleuze’nin “Kapitalizm ve Şizofreni” kitabında değindiği gibi [4] Çingenelere ait bu yapı sökümlerinin Batılı bilgi mekanlaştırma ayırımıyla bir değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Deleuze’un “yapı sökümlerinin kontrol” diyebileceğimiz bu mekanlaştırma ayırımına göre, Çingeneler göçebe mekanın dışında kalan ve yaptığı işle mekanla bütünleşen zanaatçı gruplar oluştururlar.

Üzerinde çalıştığım “Düzensiz Duyarlı İnsan Davranışları (DDİD)” simülasyon kuramım [5] düzensiz duyarlı simülasyonlarla ilgilidir. DDİD simülasyon kuramına göre düzensiz duyarlı simülasyonların gerçeklik ilkesi modern arkası (yazılmış geçmişi) olmayan öngörülme-yazgıdır (kaotik farkındalık). Baudrillardcı özellikleri taşımadıklarından bu simülasyonlardan ortaya çıkan (*emergence*) simülasyon özelliği taşımaz. Zuhur [6] demeyi uygun bulduğumuz bu ortaya çıkışlar simülasyonların aksine modern arka alanlı bir gerçeğin üstünü örterek modernitenin sürdürülebilir yaptırımlarına ve Batı uygarlığının ilerleme beklentilerine katkıda bulunma endişesi taşımazlar. DDİD simülasyon kuramının yüklediği misyon, Baudrillard’ın kuramını sorgulamak, ya da eleştirmek değildir. Kuram daha genel bir deyişle Baudrillardcı simülasyonların arkasındaki düzensiz duyarlı simülasyonları incelemeye ve bu simülasyonlardan oluşan zuhurları keşfetme peşindedir. Ayrıca Baudrillard’ın kuramının modernitenin modern dünyanın ilerlemesinde karmaşıklığın hiç bir katkısı olmayacağı düşüncesini yerine, karmaşıklığın dönüşüm ve değişim için gerekli olduğu düşüncesini koyar. Çünkü düzensiz duyarlı simülasyonların gerçeklik ilkesi olan kaotik farkındalıkta sürdürülebilirlikten ve düzenden yana olan bırakın modern düşüncenin eşitlik, adalet kavramlarını post-modern anarşist ütopya söylemlerindeki özgürlük kavramına bile duyarsızdır.

Yahudi toplumu ve Çingene toplumu farklılığı belki de Baudrillard ve DDİD simülasyon kuramları arasındaki farklılığa açıklık kazandıran en somut yapılardır. DDİD simülasyonları düzensiz duyarlı yapılarıyla, Baudrillard simülasyonlarının aksine, şimdinin geçmişi modern paradigmalara yapılaşmış ve modern bir iktidar olmayı (öncü) hedeflemiş olan düzenli Yahudi “ağlama simülasyonlarından” farklı davranış gösterir. Baudrillard, geçmişi Batı uygarlığı tarafından açık bırakılmış Çingeneler için modern bilgi kuramları ile saptanmış, Çingeneler için bir gerçeklik ilkesi olmadığını düşünerek, Çingene toplumu davranışlarını, kuramının geçerlilik alanı içerisinde kabul etmemiş olabilir. DDİD simülasyon kuramına göre ise Çingeneleri özgür kılan, onlara hayaller kurduran Çingenelerin kaotik bilinç ve yaşam döngüsüdür ki bu kaotik yazgı (kaotik farkındalık) Çingene toplumunun düzensiz duyarlı simülasyonlarının gerçeklik ilkesidir. Devlete dönüşmeyen yaşama duyarlı bağlı bu düzensiz simülasyonların şimdisi kendiliğinden değişime uğradığından modern bir tanımı mümkün değildir

DDİD simülasyon kuramına göre; bugünün simülasyon dünyasında savaşçı ve yerleşik olmayan Çingeneler için her yer vaat edilen topraklardır ve post-modern toplumda onlar için her şey, mülkiyet ilişkisi içerisinde olmadan bütünleştikleri işe göre (alternatif tiptan zanaata kadar) her hangi bir mekanda kendiliğinden kurulmaktadır (zuhur). Ayrıca Çingene toplumu, simülasyon dünyasında yerleşiklerle savaşa hazır göçebe olmaksızın zaman ve uzamda ucu açık olarak yayılacaklardır. Deleuze’ün mekan ayırımı gibi determinist yapı sökülüm sınıflandırılmalarına karşın Çingenelerin Post-modern toplumda Batılı tasfiyesi kendiliğinden kaotik yapı sökülümüne uğramayı sürdürürken, örneğin modern iktidarın duyarsız bilincinin felsefecilerinden Alman felsefeci Martin Heidegger’in varoluşçu fenomeni Çingenelerde bir hiper gerçeğe dönüşerek kaybolacaktır.

Evet, bu iki kuram Çingenelere yazgularının şimdisi sonrasında farklı iki yolları olduğunu söylüyor. İlki Baudrillard’ın simülasyon kuramına göre; kendilerine Batı tarihinden onay almış ve modernitenin bilgi kuramları ile de onanmış bir gerçeklik ilkesi bulmaları, tasfiyenin yerini alacak bir yok olma ortaya koymaları gerekmektedir. Ancak bu gerçeklik ilkesi üzerine yapı bozum kontrolü ile vaat edilen topraklara (simülakra) ulaşabilirler. Bu mekansal var olmanın (devlete dönüşen iktidar) karşılığı ise unutulma olacaktır. DDİD simülasyon kuramına göre ise Çingeneler gerçeklik ilkelerinin karmaşıklık durumunu sürdüreceklerdir. Batının mekanlaştırma determinist yapı sökülümü kontrolü dışında kalacak bu arayış onları savaşçı göçebe olmaksızın yaptıkları işlerle karmaşık bütünleşen, her yerin vaat edilen topraklar olduğuna ve yaşamlarının iç zenginlikleriyle devlete dönüşmeden var olmanın yoluna çıkartacaktır. Örneğin ünlü yönetmenlerden Emir Kustrića, İtalyan yönetmen Federico Fellini (1920-1993)’nin olduğu kadar Baudrillard’ın da ütöpik bir takipçisidir. Çingene olmayan Kustrića, Çingeneler Zamanı (1989), Yeraltı (1995), Kara Kedi Ak Kedi (1998) filmlerinde post-modern toplumda Çingene ağlamalarının bir kara deliğe dönüşmeyeceğinin farkındadır. DDİD simülasyon kuramı Kustrića’nın filmlerinde görüntülediği soğuk savaş sonrası Yugoslavya’yı kurtaracak post-modern ütöpik beklentisinin (simülakr) [7] aksine Çingenelerin Balkan kültürünü Kozmos’un azgın tiranlarının ağzından kurtarmaya çalışan post-modern bir mitolojinin kahramanları (zuhur) olarak yaşamlarını sürdüreceklerini söylemektedir.

TEŞEKKÜR

Denememizin zenginleşmesine yaptığı katkılardan dolayı universitelicingeneler@yahoo.com editörlerinden Muzaffer Erol'a teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKLAR

[1] Baudrillard Jean; “*Simulacred et Simulation*”; Galilee, 1981 - *Simülakrlar ve Simülasyon*, Doğu Batı Yayınları, 2003) ve “*La Transparence du mal*”; (Galilee, 1990 - *Kötülüğün Şeffaflığı*, Ayrıntı Yayınları, 2004)

[2] Bu konudaki bilgi ve kaynaklar için bakınız: Aksu Mustafa; “*Türkiye’de Çingene Olmak*”, Kesit Yayınevi (2006) ve Mezarciöğlü Ali; “*Çingenelerin Kitabı*”, Cinius Yayınları (2010).

[3] Besler Nathalie; “*Batı Avrupa Edebiyatında Çingeneler*”, Bir Çingene Yolculuğu, s. 92–101, Yayına Hazırlayanlar: Hasan Suver, Başak Kara ve Aslınur Kara, Fatih Belediyesi yayını, İstanbul (2009).

[4] Deleuze Gilles; “*Kapitalizm ve Şizofreni*”, Çev. Ali Akay, Bağlam Yayınları (1990).

[5] bkz; www.gedizakdeniz.com ve Akdeniz K. Gediz; “*Simülasyon Dünyasında Felsefi Düşüncenin Karmaşık Yazgısı ve Nietzsche’nin Yaşam Felsefesi Üzerine Bir Deneme*”, Cogito, Kaos ve Karmaşıklık: Düzenli Düzensizlik, Sayı 62 Bahar 2010.

[6] Gönül Tayfun; “Gediz Akdeniz ile Söyleşi: Düzendeki Kaosa Zuhur”, Kaos yayınları (2008).

[7] Akdeniz K. Gediz; “*Ak Kedi Kara Kedi*”, www.cingeneyiz.org/yazarlar.htm (2007).